

נחלת יעקב יהושע

פסח תשפד | שנה יב גליון תרו

סימנים לליל הסדר

תלמיד חכם שהוא בחינת שבת ותלמיד חכם שהוא בחינת יום טוב [מעמוד ט]

לא בוש לומר טעיתי וחוזר אני בי [מעמוד יא]

עם המן היה יורד השפעות של תורה [מעמוד יג]

כפול ומכופל, כהנה וכהנה' [מעמוד טו]

סדר פסח מרבינו שלמה.
קדש... ורחץ כרפס...^א מגיד... רחצה
מוציא מצה... מרור... כורך... שולחן עורך
צפון... ברך... הלל נרצה...

מחזור ויטרי (הלכות פסח סימן סה)

...

אלו החרוזים מצאתי סימן לסדר הפסח.
קדש ורחץ, כרפס יחץ, מגיד רחצה, מוציא
מצה, מרור כורך, שלחן עורך, צפון ברך,
הלל נרצה.^ב

אבודרהם^ג (סוף סדר ליל הפסח)

לכל הלומדים ומעיינים בנחלתנו
ולכל המביאים ושולחים
הארות והוספות לזיכוי הרבים
ולכל העוזרים ומסייעים בהוצאות
ההוצאה לאור של נחלתנו
ולכל בית ישראל
א כשר'ן און פרייליכן יום טוב
וכל טוב סלה

'קדש ורחץ' רש"י חיברו

סדר ערוך שסידר רבינו שלמה בר יצחק
זצ"ל

וכה כותב בנו הגה"ק מבילגורייא זי"ע במכתב
לבחורי חסידי בעלזא מקראקא, בזה הלשון:
לפני כל רגל ורגל, מזהיר אותנו [אביו מרן זי"ע],
ללמוד ב'רוקח הגדול', ובי'בל בו' ו'אבודרהם',
חוץ מטור שלחן ערוך מעניני דיומא.

ובנחלתנו לחג הפסח תשעג הבאנו, את אשר
שמענו מהדומ"ץ הגה"צ רבי אהרן מרדכי
רוטנר ז"ל, שאחר חתונתו רצה להסתופף בצל

^א בין התיאור שמתאר מה עושים ב'ורחץ
כרפס' כותב גם שבוצע אחת מן המצות וכו',
אך לא נתן לזה סימן בפני עצמו.
^ב קדש ורחץ וכו', סימן זה איתא במחזור ויטרי
(הלכות פסח סימן סה) בשם רש"י, רק שלא כתב
הסימן 'יחץ'.

^ג מן הענין לציין, שמרן מהרי"ד זי"ע מבעלזא
היה מורה להתכונן ליום טוב בלימוד
'אבודרהם'.

חיברו רבינו שמואל מפלייזא מבעלי התוספות

ושד"ל בליקוטיו כתב: יש בידי כתב יד על קלף, לקוטים וזכרונות שכתב אחד מרבינו אשכנז, תלמיד מהרי"ל ומחותנו. ושם ראיתי, כי רבינו שמואל מפלייזא, אחד מחכמי התוספות^י שחי בתחלת האלף הששי, הוא מחבר הסימן 'קדש ורחץ'.

וזהו רבינו שמואל שביאר הלכות בעור חמץ לרבינו יוסף טוב עלם, עד כאן לשונו. וביאורו נדפס ב'אור זרוע' הלכות פסח (סימן רנו).

תקן תפלה, בסידור אוצר התפלות

נרמזו בו סודות גדולים ונפלאים

סימנא מלתא היא, בהני חמשה עשר מלות של הסדר 'קדש ורחץ' בו, כי נרמזו בו סודות גדולים ונפלאים מאוד. ועל כן בעבודה זו יאמר גם הסימנים בפה מלא, דהיינו קודם הקידוש יאמר בפה מלא 'קדש', וקודם הרחיצה יאמר 'ורחץ', וכן כל הסדר עד 'נרצה' יאמר גם כן בפה מלא 'נרצה'.

ומהראוי להודיע לאנוש כערכי, כי כל הסדר של הלילה הזה הוא על פי גמרא הקדושה, ומי שהאיר לו השם עיני שכלו

שבזה יובן מה שיש להקשות עוד, דלמה סודר הסימן 'מוציא', ולא 'המוציא', כדמסיק בגמרא ברכות (לא, א) דכן צריך לומר, ולמה סידר כאן שלא כהלכתא.

ואולי, אין הכי נמי היה כתוב 'רחץ המוציא', והמדפיסים טעו והמשיכו הא של 'המוציא' למעלה, וכתבו 'רחצה מוציא' במקום 'רחץ המוציא'.

^י בהגדה 'פסח מעובין' כתב במוסגר: סימן החרוז הזה חיבר רבינו שמואל מפלייזא, אחד מבעלי התוספות, חבירו של רבינו בעל הסמ"ג, ושל רבינו יחיאל מפאריז.

...

'קדש ורחץ וכו', מגיד רחץ, כך מצאתי מגייהים, ונכון מאד^י, כי המחבר כוון לחרוז כל סדר הפסח בדרך שיר קצר, להקל על הזכרון. ולפי ההגהה הזאת יהיה השיר בעל שלשה בתים פנימים, ושני בתים חיצונים, וכלם בעלי ב"ת.

וסדרו כך הוא:

'קדש' על כוס ראשון, 'ורחץ' לטבול ראשון.
'כרפס', מן 'רחצה'.
'קיצור יחץ' קיצור
'מגיד' ספור יציאת מצרים, 'רחץ' (תהלים ס, י).

'מוציא' 'מצה'

'מרור' 'כורך'
'שלחן' מסדרו כשלחן שר, 'עורך' מאכליו ומעדניו.
'צפון' הפרוסה הצפונה, 'ברך'

'הלל' 'נרצה'
תקן תפלה, בסידור אוצר התפלות

הקודש בליל התקדש החג, ליל הסדר, אצל מרן מהר"א זי"ע מבעלזא. ומרן זי"ע אמר לו: סדר דארף מען פירץ און שטוב.

אמר למרן זי"ע שאינו יכול, ואינו יודע איך לנהל שולחן ליל הסדר, וברצונו לבוא לראות בעבודת הקודש של מרן. אמר לו מרן זי"ע, שילמד פירוש ההגדה ב'כל בו' וב'אבודרהם', ועל ידי זה ידע איך לנהל ליל הסדר.

^י ב'הדעה והדיבור' שבהגדה 'בית אברהם - בית אהרן', כתב על פי דבריו שיש גורסים 'רחץ' ולא 'רחצה'.

פירוש קידוש נטילה, כרפס. יבצע, הגדה, נטילה, המוציא. מצה, מרור, כריכה. שמורה, מזון, הלל.

אבודרהם (סוף סדר ליל הפסח)

...

בא להיסב בביתו טרם יאכל מקדש על היין, ועושה סדרו כתיקון רבותינו, ולעולם לא ישנה מסדרו.

יגרוס זה במסורת מטעם רבי יוסי הגדול: גפן, קידוש, זמן, נטילה, ירקות, אדמה, וטבל, בצע, עניא, כסא, ונשתנה, נטילה, שלימה מוציא, ופרוס אכילת עמה, חסא, מרור, טבל, כרך, וסעד, בצוע, מפטיר, ונוטל, שלישי למזון ורביעי להלל.

ואם מקלע יום טוב באפוקי שבתא, גריס ליה הכי:

גפן, קדש, נר, הבדיל, זמן, נטילה, ירקות, כו'.

מחזור ויטרי (הלכות פסח סוף סימן צה)

...

זהו יסוד סדר מורי ורבי מהר"ם זצ"ל. על הגפן קידוש בזמנה, במוצאי שבת יקנה"ז סימנה, ואחר כך מעין שלש טעונה¹, וידידו ירחץ ויברך כתיקונה², אדמה בטבול ברכה הגונה, ובוצע שניה למשמרת נתונה, וירים קערה וירון ברנה, הא לחמא דאכלו אבהתנא, ומוזגין שנית במה נשתנה, ברכת היין ולסוף אינה³, נוטל ובוצע על הראשונה, וכורך השניה שהיא תחתונה,

וכותב ששמע ש'יברך' קאי אהמשך 'אדמה בטבול'.

¹ לכאורה הכוונה למה שהבאנו לעיל מדבריו, בשם הראבי"ה, שעל כוס שני אין מברכין ברכה אחרונה.

ומעיין בכתבי האר"י ז"ל, יראה מגודל התיקונים הנוראים של כל הסדר.

על כן יזהר לומר לפני כל דבר של הסדר 'לשם יחוד' כו' ופסוק 'ויהי נועם'.

והעיקר שיכוין שבכל דבר הוא עושה נחת רוח ליוצרינו ובוראנו יתב"ש, ויעשה כל דבר בשמחה עצומה, ורחמנא לבא בעי.

יסוד ושורש העבודה (שער התשיעי ריש פרק שטי)

עוד סימנים

ועוד אחר, קדש ותתקדש, טבול ופרוס, ודרשת, רחץ ובצע, וחוק מצה שמור, מרור אכול, וכורך, ולחם סתרך, ומזונך על כוס, יהללך, גמור.

ועוד אחר, יקדש יטהר וכרפס וחצה, ודורש ונוטל ללחם ומצה, ומרור וכורך ואוכל פרוסה, ונקי יזמן יהלל בדיצה.

ועוד אחר, קדוש ידי אדם וטבול בצעו, יגיד בגפן יד יציאת מצה, מרור וטבול גם כריכה יסעוד, מצה ידי מזון והלל יצא.

ועוד אחר, קדש בכוס ראשון ובירק גנך טבל, והגדה בכוס שני אמור, ברך עלי לחם ועל מצה ועל מרור, ובכריכה דבר הלל גמור, ואכול סעודתך ומצתך ופן תפטיר לאחריה אפיקומן שמור, וכוס שלישי על מזונך צורך, ברך וברביעי זכור הלל גמור, לחי בציון תעשה את פסחך, בעלות מקום הנעצוץ קנה ומור.

סימן קטן אחר, 'קנ"ך יהנ"ה, ממ"ך שמ"ה'.

¹ עיין שם (אות ד) שדן בזה, שאין מברכין 'על הגפן', רק אחר כוס רביעי, וכתב שראבי"ה פסק כמהר"ם לברך אחר שלשה כוסות, זולת כוס שני שברכת המזון פוטרו.

² שם (אות ה) כותב, שמהר"ם לא היה נוהג לברך על נטילה זו.

וכזית מרור בחרוסת ישקענה,
ומצות ומרורים כזית רעננה,

לא יהיה להם זכרון עם שיהיה לאחרונה.

הגהות מיימוניות (נוסח ההגדה,
שברמב"ם סוף הלכות חמץ ומצה)

...

וממשיך המהרש"ל וכותב:
המלות הללו צריכים ביאור, ואל יאמר
הקורא אם כן מעיקרא מאי סבר שעשה
רשומות שלו וצריך אומן להולמן, יאמר
הדברות כצורתם כפי מה שצריך ואז יהיה
הנחה לכל היהודים הדרים בגולה.

בשלמא מהר"ם ז"ל שעשה גם כן סדר
הפסח בחרוזה,¹ אין עליו תלונה, כי עשה
כדי לקצר, וסמך על המבינים, שהרי עשה
אותו בלא ביאור.
מה שאין כן בנדון זה, שאף המחבר מודה
שצריך ביאור למליצתו.

אשיב מאמרי, אין חדש תחת השמש, כבר
קדמוני אין כמוהו באחרונה, מהר"ר
איסרל ז"ל, אשר חבר ה'תרומת הדשן,
עשה חרוזות ארוכות בסדר הפסח, ועשה
באור, והוא עדיין טמון ביד השרידים אשר
ה' קורא².

ואחר כך דרך מההר"א ק"ץ³ בדרכו,
והאריך יותר⁴.

ומדעת כיוונו לכך לעשות חרוזות
ומליצות כעין שיר על דרך רוב חדוה
ושמחה של אותו הלילה, ולהשתעשע עד
שיעבור השינה מעל פניו, ולהיות עוסק
ושומר רוב הלילה בליל שמורים.

[מתוך מכוא ל'תרומת הדשן מהדורת מכון
'חכמת שלמה'.]
² לא זכינו לאורו.

מוזכר גם בספר 'השיר הזה יהיה לכם כליל
התקדש חג פסח', להג"ר יעקב קיצנינג ז"ל
תלמיד המהרש"ל, שיצא לאור בקראקא
בשנת שנו. שכתב בפתיחתו, שהחכמים
הראשונים עשו חרוזות ושירות וחידות
מענייני דיני ליל פסח, כגון מהר"ם ומהרא"י
ומהר"א ק"ץ, ויתר חכמים ומורי מאור הגולה,
כמהר"ש לוריא עשה בקיצור, כאשר נמצא
בשאלות תשובותיו...

...

שפסף ליטול מקודם הקידוש⁵, ברכת
נטילה מיחו הגאונים, רוב רביעית ישתה,
חירות ירמו אדמה לטבול, לברך ונפשות
רבות, ירום אמצעי שלימה לחציה יעשה
טמון, הא נהמא קול רם אקערה, שנית
למזוג, מצות הדחק רביא בנשתנה ישאל
יגיד צריך חיזור קודם שירה הלל וברך
אגאולה הגפן מברך מים צרופים יברך
אראשונה מוציא חבירים יאחז דברי
ההמצה זכור והסב באכלך רענן מרור
יברך זכור השיעבוד לטיבול חרוסת כריכה
זכר מעשה אבות, הוצא מטמין, שלישיית
כראשונה ימלא למזון, ומברך הבעל מדות
חכמים כוס ימלא מלסיים ישפוך דם
עממיו וישפוך יגמור בהלל יסיים בשעת
חתום ישתבך דיינו ומשלש תברך ולא
תשתה עוד לרווח, ותנעים מזמורים,
ותספר תקפו, ואם רזה זעירא יסולק ישתה
גדול לכוס החמישי חתום זכור קדוש.

שו"ת מהרש"ל (סימן פח)

⁵ ארבע תיבות הראשונות, ראשי תיבותיהם
הוא שמו של המחבר 'שלמה'.

¹ מובא לעיל בשמו, מ'הגהות מיימוניות'.

² לימים נדפס בספר 'לקט יושר', והעתקנוהו
לקמן.

³ הג"ר אברהם קאצנלנבוגן ז"ל, מרבני העיר
רגענשבורג ובודה.

היה מתלמידי ה'תרומת הדשן, וכמה
תשובות בספרו (סימן קפד, קפה, קצב) נכתבו
אליו, גם מזכירו בעוד תשובה (סימן קלח).

למד גם אצל מהר"י ווייל באוגנשבורג, ואצל
רבי יונה ב"ר ישראל איסרל בעל 'איסור
והיתר' ברענשבורג.

גם כן כיוונו על דרך הפסוק (ישעיה ל, כט) 'השיר (הזה) יהיה לכם כליל התקדש חג (פסח)', דמשמע שהכל יהיה בשירות ובנעימות.

ואני גם כן דרכתי בעקביהם, ולא שבאתי להאריך אלא לקצר, רק שבמקצת מקומות אני מחולק עמהם, על כן הראיתי גם כן את שלי.

הרוצה לקבל יקבל, וה' יצילני משגיאות.

...
ושוב מפרש בארוכה את החרוזים הנ"ל,
ומבאר את דבריו ואת שיטתו.

...

...
זה הסדר יסד מופת דורנו, ריש גלותא, מוהר"ר איסרלין זצ"ל י", על פי חרוזות, וחתם שמו במקצת חרוזות י"ו...

יקדש בכוס ישועות ושמחה י"ו, לסדר זמני ששון ומועדי שמחה, ואם בא יבא במוצאי מנוחה, נר והבדלה לפני זמן להפציחה, והשתיה כדת כדרך חרות והנחה.

יטול ידיו כהלכה, בלי צווחה. ירקות שאין מזכירין אנחה, בלי שיעור זאת הלקיחה, בברכת בורא תנובה וצמיחה, וטובל בחומץ או במיא דמילחא.

חלה תיכונה לשתיים לפלחה, מחציתה צרורה עד אחר ארוחה, ומחצית בין השתים להניחה, לברכת חררה דלא תפחה.

בפצותן הא לחמא שלא נעשה למשחה, יגביה הקערה בחדוה בלי גניחה.

שני ימזוג בשואלו מה נשתנה, מן השלחן יעקור קערה מכנה, להחזירה בפתחו האגדה ברננה, מרים מצה ומרור להראות

לכולנה, ולא כן לבישראל, דלפיסחא דוכרנא.

כוסו יניף לשבע הודאות או שמנה, עד ברכת גאולת עדת מי מנה, הלל המצרי להנעימו ברינה, ברכת המצות אין כאן לשונה. ויקדים זבח לדבח חייס י" וחנינה, להודות שיר חדש, ולא כנקבה בלשונה, יינו יברך גם בכוס תניינא.

רחיצת ידים מצוה לעשות ככה, פרוסה בתוך השלימה להניחה ולתומכה, בוצע בשלימה המוציא ולא מפריכה, עד יברך בפתותה על אכילת רבוכה, לאכול מכל אחת כזית בסמיכה.

לכסכוסי מרורים בכזית ובברכה, משקען בחרוסת דקיהויא ודסמיכא, ולשהויי ביה לא אריכה, דאיתעבד לטיבול בלילתו רכה, ואין כאן זיקוק הטייה ונמיכה.

מצה שלישית ומרור בכריכה, בלי ברכה אבל טיבול צריכה, ואף מסיב כדרך אנשי נסיכה.

גומר מאז סעודה לכל צורכה, ומפטיר במצה שבשמלה כרוכה, קודם חצות אכילה זו נערכה, כל מיני טעם ומתיקה להשליכה, מדיח ידיו מזוהמות מלח המהפכה, בכוס יפה לברך על המזון כהלכה.

אל עליון לשבחו ולגמור הילולו, מלחתום ביהללוך ישמור מילולו, הלל הגדול ונשמת כל חי כולו, וחותרם בשבח זה והמצרי בכללן, מוסיף בשבחות האל כרוב גודלו, להזכיר רוב ניסיו וגבורת חילו, כי לא נאה במליכה לעלו.

וברך על הכוס ברכה הראויה לו, דברכה מעין שלש כוס זה מהחדילו, מהרה יופיע צור ישראל וגואלו.

לקט יושר

י" דבח חייס' הוא תרגומו של 'זבח פסח' בפרשת בא (יב, כז).

י" בעל 'תרומת הדשן'.

י"ו 'יקדש', 'שני', 'רחיצת', 'אל'.

י"ז בין השורות מבאר ה'לקט יושר' את כוונת הסימנים, עיין שם באריכות.

ויטול כהלכה, נטילה בברכה, והמוציא ככה, ומצה חוברת. במרור יתעשת, לטבל בחרוסת, והכריכה נעשית, במצה וחזרת. ויאכל מאכלו, והצפון אצלו, והשלישי כוס לו, ברכה נגמרת. ובכוס רביעי, להלל אל רועי, בהלל שעשועי, להוד ולתפארת. הגדה פסח מעובין, לבעל כנסת הגדולה^{כא}

...

יש ספר 'השיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג פסח', שחיבר הג"ר יעקב קיצנינגן ז"ל תלמיד המהרש"ל, שיצא לאור בקראקא בשנת שנו. הספר הוא שיר שחיבר לסימני ליל הסדר, ובהמשך מבאר את השיר לפרוטרוט.

וכותב בפתיחה בתוך דבריו: אנו מחוייבים לומר שירה כליל יציאה זו, לפי שעיקר היציאה בשביל השירה, וכן כתוב (בא יג, ח) 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', ר"ל בעבור השירה שהוא (בשלח טו, ב) 'זה אלי ואנוהו' וגומר, ואמר הנביא (ישעיה ל, כט) 'השיר (הזה) יהיה לכם כליל התקדש חג פסח' וגומ', משמע שאומרים שירה כליל פסח.

יש אומרים שצריך לברך על נטילת ידיים, וכן נוהגים האשכנזים. ויש אומרים שאין צריך לברך, וכן הוא מנהגינו. ^{כא} הג"ר חיים בנבשתי ז"ל, מחבר ספרים 'כנסת הגדולה', 'שיירי כנסת הגדולה', 'דינא דחיי', 'בעי חיי'.

...

זה הסדר עשה מהר"י אוברניק זצ"ל קרי חכמה בן המלך אמן. ק' קידוש, ר' רחיצה, י' ירקות. ח' חולק, כ' כהא, מ' מוזג, ה' הגדה. ב' ברכת יין, נ' נטילה. ה' המוציא, מ' מצה, ל' לטיף, ק' כריכה. א' אפיקומן, מ' מים אחרונים, נ' נברך. לקט יושר

...

סימן לסדר פסח: 'קדש, ורחץ...'

עוד יש אחרים במשקל, הביאם הרד"א בספרו י"ח.

וזה אשר יסד הרב אחי ז"ל י"ט: לבל ימוט נצח, כלל סדר פסח, והיה על מצח, לאות ולמזכרת. אסדר לקוטיו, כלליו ופרטיו, ואשקול משפטיו, בשיר על מחברת.

תחלה ובראשו, יקדש קידושו, בראשון מכוסו, לגפן אדרת. וידיו בכלי, לצורך טיבולי, יהי נוטל בבלי, ברכה נאמרת^{כב}. ויטבול כרפס, בחומץ ובראשו, יברך אל עושו, ופוטר אחרת. ולשנים יבצע, מצה של אמצע, ומחציתה תצנע, במפה משמרת. והגדה ישנה, בכוס שני ישנה, ואל שואל יענה, תשובה נסברת.

^{יח} העתקוהו לעיל.

^{יט} ידוע על אח בכור לה' כנסת הגדולה, הג"ר יהושע רפאל בנבשתי ז"ל, בעל מחבר 'שדה יהושע' ביאור לתלמוד ירושלמי, 'סדר הגט' ו'סדר חליצה', 'אזוני יהושע' על התורה, 'עבודה תמה' על סדר עבודת יום הכיפורים, 'שות' 'שער יהושע', ועוד.

^{כב} לקמן בהלכות ליל הסדר (סעיף רלו) כתב המחבר, על נטילה זו:

לכן אני הקטן תלמיד תלמידיהם יעקב בן לא"א יוסף ז"ל ה"ה קיצינגן, בעקבותיהם, ולקטתי שיבולים אחר עמוריהם, וחברתי שירות וחרוזות לליל זה, אבל באתי בדרך יותר ארוכה מהראשונים, כי ההכרח לחצוני לפי שכמה הלכתא גיבוראתא נוהגין בליל זה. וראיתי כמה סדרים, לא ראי זה כראי זה, זה אמר בכה, וזה אמר בכה, ובפרט הסידורים הנמצאים עתה בינינו, שאינן אליבא דהילכתא בכמה מקומות, כגון שמברכין 'על נטילת ידים' קודם הקידוש, ונטילין לטבול ראשון ומברכין 'על נטילת ידים', ואומרים בלא טבול ובלא ברכה בכריכה אחרונה, וכן הרבה.

לכן הארכתי קצת, והבאתי כמעט דעות כל הפוסקים כדי להעמיד המנהג על הסדר.

ובפרט מנהג מורי ז"ל שהיה בעל הוראה מופלג בדורו, ומתוכן יתלבן ויתחוויר בעזרת השם יתב' הסדר והמנהג על נכון, מצורף ומזוקק שבעתיים, ומבורר ומבואר היטב מתוך ים התלמוד ומצילת הפוסקים, עד שאר לא נמצא בהם שום סופק למי שיש לו חיק לטעום ואינו רוצה לעקש.

ועוד הוספתי בו חדושים ומעשים אשר לא נמצאו בסדר הראשונים, והם ראויים לסדר ליל זה. עד כאן לשונו.

בראשי השורות מרומז שמו: יעקב בר יוסף ז"ל ה"ה אי"ש קצינגאן, יגדל בתורה ובמעשים טובים אמן, חזק ואמץ סלה, אמן.

סדר חג פסח, חרוזות משלבות, מעשה עבות, בשתי בבות ושלשה תיבות.

ועל כן החכמים הראשונים עשו חרוזות ושירות וחידות מענייני דיני ליל פסח, כגון מהר"ם, ומהר"א^{בב}, ומהר"א ק"ץ ויתר חכמים ומורי מאור הגולה, כמוהר"ש לוריא עשה בקיצור, כאשר נמצא בשאלות תשובותיו.

וחכם אחד יסד בתכלית הקיצור במלת קצרות 'קדש ורחץ כרפס יחץ' כו', והוא מעט הכמות ורב האיכות, כי הוא כולל כל הדינים בקיצור.

וכוונתם ז"ל בזה, כדי שמתוך שמתעסק בשירות וחרוזות האלו, יעמוד על עיקר מנהג דיני ליל זה, כל אחד לפי סברתו. וגם מסגלת השירות, להעביר השינה מעיניו, וכמו שהיו עושין לכהן גדול בליל צומא רבא, שהיו קורין לפניו באיוב ובעזרא, שהוא עשוי על דרך שיר, כמו שכתב הרב"ן חביב בספר 'דרכי נועם'. והטעם כדי שלא יחטפנו השינה, כדאיתא ביומא (יט, ב).

^{בב} בעל 'תרומת הדשן'.

יסדר ביום שלחנא, והסיבה בתיכלא
וארגוונא.
ערבית כד תחשך, ילבש בגדי חושך.
קודם שיטוף כלים, ואחר היסך רגלים.
בנטילה ברכת יצר, ונטילת ידים יבצר.
ברך קדש וזמנה, והנסים יסעו לאחרונה.
רביעית או רובה, ישתה תקף בהסיבה.
ירקות פחות מכזיתא, כרפסא או
כוסברתא.
ויטבול בהלמי וחלא, ואחר ברכת יכולה.
סב מצה מציעותא, והיא השנייה
במעלתה.
פרוס אותה לשנים, והחציה כרוך
במטפחיים.
זכר לחם עוני, הגבה הקערה ורוני.
למוזג שנית חקור, והקערה ממקומה
תעקור.
הבן כדי שיתמה, וישאל למה ומה.
החזר הקערה בעינו, והשב עבדים היינו.
אם הבן נעדר, הוא שואל בסדר.
ידיך בכוס תענדו, בוהיא שעמדה
לאבותינו.
שיתסר הזאות כרמים, והסוד מסיר
לחכמים.
קבעו השפלים להרים, וסימנך על מצות
ומרורים.
זהר שלא יוסח, להרים תמורת פסח.
צר בידך הכוס, כי תתחיל לכוס.
יוד מיני הלולה, עד סוף הגאולה.
נגידים ידבר וישתה, מאחרונה ימנע
השותא.
גדולים וקטנים המסובין, נטילה ונגיבה
חייבין.
אמור נטילת ידים, תפוש שלשה ככריים.
נוסח המוציא בראשונה, ואכילת מצה
באחרונה.

יחד יאחו החברים, ויאכלם דרך חורים.

גבל החרוסת ביין, שקע כהרף עין.
דימרור כזית, ויחלק לבני הבית.
לא ינהג שררות, ויאכל דרך מרירות.
בטילה לא ימלל, עד הכריכה כחלל.
תבר מצה וחזרת, וטבול בחרוסת
לאזכרת.
ויאכל שני שיעורים, ובדרך מלכים
ושרים.
רשות לאכול הסעודה, ובהסתפקות דרך
חמודת.
המנהג לאכול ביצה, וחיש אכול בנחיצה.
והוציא המטמון במטפחיים, זכר ליציאת
מצרים.
בהסיבה יאכל בחבורה, כזית מצה
השמורה.
מפני שישאר טעמן, אין מפטירין אפיקומן.
עילאי בעו מיא, בלום פיך מלברכיא.
שקול סימן כללי, בשמת נר"ש כולי.
יזהר בכוס יפה, לעשות הדחה ושטיפה.
מוזמן המסדר לשבח, והוא יברך הזבח.
טול כוס שלישי, ושתה כאיש חפשי.
ומצוה לזמן בשלשה, מוזג הרביעי חושה.
ביתך פתח לרווחה, קבעו הלכתא
למשיחא.
יאמר שפוך פעמים, ויגמור הלל מצרים.
משכיל שיר בנגינא, ומחנכין הקטן באנא.
אומרים שיר בתרווייהו, וחתימה חדא
בתרייהו.
מן הלל הגדול, רננו צדיקים חדול.
נטה ושתה רביע, ועל הגפן יביע.
חסל סדר פסח, משתייה הדעת היסח.
זו שינה ממאורות, לומר פיוטים ושירות.
קרא שמע ונאים, וחדל שיר פגעים.
ומאן בצחי ומצערו, ישתה מים במשורו.
אסתניס ותאב לחמרא, על החמישי
זמרא.

יש תלמיד חכם שהוא בחינת שבת ויש שהוא בחינת יום טוב

הבאנו בפרשת פקודי (גליון תר עמוד יג - טו) דברי ה'נועם מגדים', שכתב ששבת של תלמיד חכם שהוא בבחינת 'שבת', נקרא 'שבת של שבת'. ושבת של המון עם, נקרא 'שבת של חול', עיין שם באריכות.

בפרשת קרח (דיבור הראשון) כתב ה'נועם מגדים' בזה הלשון:

יש לומר (קרח טו, ב) 'קריאי מועד [אנשי שם]' כו'. כי שני בחינות, יש תלמידי חכמים שתורתן אומנותן כרבי שמעון בן יוחאי^כ, ומתפרנסין על ידי אחרים. ויש שעושים מעט מהמלאכה, כדי להחיות את נפשם ולא יותר, ועוסקים בתורה, כמו הלל שהיה משתכר בטרפעיק^כ.

והנה אמרו בזהר הקדוש (נשא קמד, ב)^כ, רבי שמעון בן יוחאי היה נקרא 'שבת דכולי שתא'^כ. והטעם הפשוט משום שביתתו ממלאכה מכל וכל, כמו בשבת לכל העם.

ולזה, הנך תלמידי חכמים העוסקים במעט מלאכה לצורך חית נפשם, בדין הוא שיקרא בשם 'מועד', דהיינו יום טוב. על דרך (מגילה ז, ב) אין בין יום טוב לשבת, אלא אוכל נפש בלבד.

^כ כדאמרינן ביומא (לה, ב).

^כ זה לשונם: רבי יהודה קארי ליה נ- לרבי שמעון 'שבת', דכלהו שיתא מניה מתברכין, דכתיב (יתרו כ, י) 'שבת לה' קדש לה', מה שבת לה' קדש, אף רבי שמעון שבת לה' קדש.

^כ 'שבת דכולי שתא', כן העתיק מדברי הזוהר הקדוש גם ב'ראשית חכמה' (שער הקדושה סוף פרק ג) המועתק לעיל, שרבי יהודה קאריה ליה 'שבת דכלהו שתא'.

אך בזהר הקדוש שלפנינו, כתיב: קארי ליה 'שבת', דכלהו שיתא מיניה מתברכין. וכבהערה הקודמת.

מהלל הגדול ונשמת, ויסיים ישתבח בחתימה.

צמאו בכוסו ירוה, ושתי ברכות יחזה.

סליק הסדר כולה, מה שנוהגין בגולה.

לשנה הבאה בירושלים, נקריב קרבנות שתיים.

הסדר הכתובה בתורה, נעשה כתקונה ובשורה.

אם יזכנו האל, ובא לציון גואל.

מהרה בימינו ביחד, ושמו יהיה אחד.

נשיר שיר חדש, בבנין בית המקדש.

ואויבנו יהיו כדומן, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

...

השמטה מגליון קודם

...

בנחלתנו לפרשת צו (גליון תרב עמוד ג) נשמט משום מה דיבור מה'נועם מגדים' בפרשת קרח, הכותרת נשאר, והדיבור נשמט.

והדיבורים שהבאנו שם לאחריו מה'צמח דוד', קאי אדיבור זה מה'נועם מגדים'.

^כ כבגמרא ברכות (לה, ב):

תנו רבנן, 'ואספת דגנך' (עקב יא, יד), מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (יהושע א, ח) 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיו', יכול דברים ככתבן, תלמוד לומר 'ואספת דגנך', הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל.

רבי שמעון בן יוחי אומר, אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורח בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה.

אלא, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישעיה סא, ה) 'ועמדו זרים ורעו צאנכם' וגו'...

מקדשי וקיימי, אלא אימא 'מקדש השבת וישראל והזמנים', ופירש רש"י בשלמא זמנים צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן, שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם, ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעין חדשים וקוראין מועדים בבית דין. אלא שבת מקדשי וקיימו מששת ימי בראשית, ואינה תלויה בקביעת דראש חודש, עיין שם.

והנה כמו כן יש ב מיני צדיקים, יש צדיקים שהם יסודי הדור, דמקדשי וקיימו, ועל ידם נמשך צינור שפע היראה והקדושה, וכמו כן שפע פרנסה לכל העולם, בבחינת שבת, דכל ברכאין דלעילא ותתא ביה תליין.

ויש צדיקים, שאינם במדרגה נשגבה כזו, ואדרבה, על ידי שבני ישראל מבקשים מהם שיתפללו ויבקשו עליהם רחמים, על ידי זה השם יתב' רצון יראיו יעשה', וממילא הם נעשים צינור להשפיע לאותם שמתפללים בעדם, וממילא נתוסף גם בהם קדושה יתירה, והם בבחינת מועד, כדאשכחן גבי מועדים 'אשר תקראו אותם', ודרשו רבותינו ז"ל (ראש השנה כה, א) אל תקרי 'אותם' אלא 'אתם', אפילו שוגגין, אפילו מוטעים, אפילו מוזדים.

והנה כבר כתבתי, דקרח כיחש בזה, ולא האמין שמשה רבינו הוא בבחינת שבת, וכל עדתו, הגם שהיו צדיקים כולם אבל הם היו בבחינת מועד, דהיינו שנתקדשו על ידי קדושתן של ישראל. משום הכי הוי סבורים דגם משה רבינו הוא בבחינה זו ולא יותר.

והיינו דכתיב 'קרואי מועד', שהם היו בבחינת מועד, דהיו 'אנשי שם' שנתפרסם טבעם בעולם, ובאו אצלם המבקשים תפקידם.

...

והנה הגם שלכאורה, המעלה הראשונה, כרבי שמעון בן יוחאי וחביריו, היא רמה ונשגבה מן השניה. על כל זה יש בשניה למעליותא גם כן, שאין בראשונה.

והוא, עם הידוע מספרי החכמה, שהאדם העוסק בשמות הקדושים, ועושה פעולות על פיהם, אסור לו ליהנות מאחרים. על דרך (תהלים ט, יא) 'ויבטחו בך יודעי [שמך]' כו', עיין שם.

הרי, כי יש בשניה מעלה לעסוק בשמות, מה שאין כן בראשונה.

ועל דרך זה פירשנו הכתוב (תהלים קיח, כו) 'ברוך הבא [בשם ה'] כו', ברכנוכם מבית ה', ולא ממתנת בשר ודם.

וזה פירוש הכתוב, שסיפר בשבחם של האנשים, שלא היו עוסקים במלאכה כי אם לצורך אוכל נפש בלבד.

וזהו 'קריאי מועד', שנקראו בשם 'מועד', ועל ידי זה היה בה המעלה של 'אנשי שם', נ"ל.

...

הארות והוספות לגליונות הקודמים

בחינת שבת ובחינת יום טוב

בהמשך לדברי ה'נועם מגדים' הנ"ל, שיש תלמידי חכמים בבחינת שבת, ויש בבחינת יום טוב.

ה'ערוגות הבושם' גם בפרשת קרח, כתב כעין זה באופן אחר.

וזה לשונו:

'ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל וגו', נשיאי עדה קרואי מועד אנשי שם' (קרח טז, ב), נראה לפרש בסייעתא דשמיא, על פי מה דאמרינן במסכת ביצה דף יז (עמוד א) תנא תנא קמיה דרבינא, 'מקדש ישראל והשבת והזמנים', אמר ליה אטו שבת ישראל מקדשי ליה, והא שבת

לא בוש לומר טעיתי וחוזר אני בי

בפרשת שמיני (גליון תרג עמוד יא - יב) הבאנו מהג"ר חיים פאלאג'י ז"ל, שכתב שצריך ללמוד ממשה רבינו, לא להתבייש לומר 'דברים שאמרתי טעות הוא', או 'שמעתי ושכחתי', וכדומה, עיין שם באריכות ובתוך דבריו מציין לשו"ת 'בנימין זאב' סימן שא. שגם כתב כן.

זה לשון ה'בנימין זאב':

אמרתי אני אגיד עצתי, ואערוך התנצלותי נגד זקני קהלי, וארחץ בנקיון כפי, טרם אעלה אל רום רבותי בשביל שאני היתי הטועה, שנחתמתי בכתב אחד אשר נתתי רשות לה"ר יהודה מיוני הדר בבית אחד אשר עליו אני מתנצל.

והנני בא על החתום, כדי שאהיה נקי מה' ומישראל, כאשר הזהירונו חז"ל כדאיתא פרק קמא דבבא בתרא דמעוה של צדקה אין מונין אותם שנים אלא אחד אחד, פן יאמרו שנים הוא מטיל ואינו מונה אלא אחד, כדפירש רש"י, ומפני החשד, שנאמר (מטות לב, כב) 'והייתם נקיים מה' ומישראל', כדפסק סמ"ג בעשאיין סימן קסב, ואמרינן דאין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל, כדמייתי לה בשקלים פרק ג (משנה ב), כדי לצאת ידי הבריות, כדרך שצריך לצאת ידי המקום, מן התורה מן הנביאים מן הכתובים, מן התורה (מטות לב, כב) 'והייתם נקיים וגו', מן הנביאים (יהושע כב, כב) 'אל אלהים ה'' וגו', מן הכתובים (משלי ג, ד) 'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם', ומייתי לה נמי ביבמות פרק מצות חליצה (קב, ב), דאין התורם את הלשכה נכנס לתרום, לא בפרגוד חפות, פירש חלוק שיש בו אימרא, שלא יחשדוהו לומר בתוך האימרא החביא כספים, כדפירש רש"י שם, והערוך בערך פרגוד שני כתונת פסים זה פרגוד, וחזורני על עיקר הדין

להודיע לכל שהנני חוזר בי כי טעיתי
בהוא דיין...

ובהמשך התשובה כותב:

והנני חוזר בי ומודיע לכל טעותי, שאותו הבית אשר עליו אני דן, אשר טעיתי ונחמתי בכתב אחד...

ובסיום התשובה כתב:

ואל יתמה הרואה על מה שטעיתי בדין זה, דכמה קשישי מני הדיוט טעו ואחר כך הודו, ומי לנו גדול ממשה אדונינו, דכתיב ביה (שמיני י, כ) 'וישמע משה וייטב בעיניו', ופירש רש"י הודה ולא בוש לומר 'לא שמעתי'.

ובכהאי גוונא איתא בזבחים פרק טבול יום, ובכמה דוכתינן אמרינן אמר רבא דברים שאמרתי לפניכם טעות הם בידי, והדר ביה רבא ואוקי אמורא עליה, כדאיתא פרק ב דנדה, ואיתא נמי בבבא בתרא פרק יג דהדר ביה רבא ואוקי אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי, ובכתובות פרק הנושא שלהי פרקין גבי חמתיה דרב חייא כו', עד אמר ליה רבא ליכא למימר טעות סופר הוא, דבהא אפילו רבה בר שילא טעי מעיקרא, ופירש רש"י בהא רבה בר שילא שצוה לכתוב לין אדרכתא טעה וסבור שתגבה מנכסי' שלו.

ורש"י שהיה אורו של עולם, טעה, וחוזר וכתב בחולין פרק כל הבשר במשנת קיבה של נכרי ושל נבילה כו', וזה לשונו, ויש מתירין אותו, ומביאין ראייה מדגים שעלו בקערה, שפסקנו שמותר לאוכלן בכותח, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם כו', עד ואני היתי נוהג היתר עד הנה, ובלבד שלא יתנו בה חלב אחר, וטועה הייתי בכך שהיתי סבור מדאמרינן גבי קבת עולות כו', עד ולא היא חלב גמור הוא כו'.

ישכור שום יהודי בית זה בלתי רצון האלמנה עבריי' מיקרי.

וה"ר יהודה מיוני אין עליו שום אשמה, כי ברשותי נכנס בתוכו, ומשידע שאני חזרתי בי יצא מהבית, וברוך יהיה.

ואף על גב דאנא אחתנא לה להאי אתתא מחזקתה, אנא נמי אסקנא לה. ולזילותא דידי לא אחוש כרבי שמעון בן גמליאל בכתובות פרק האשה שנתארמלה, ובבא בתרא פרק חזקת הבתים.

ואין לחוש אם ילגלו עלי בשביל שאני סותר דברי הראשונים, דטועה היתי, וחזורני בי, כדפרישית, מודה בדברים וגומר בלב, ומפרט החט, מודה ועוזב ירוחם.

העני בנימין בכה"ר מתתיה ז"ל ה"ה.

...

רבי זירא שאמר חידודה קודם לליבונה

קושיא ממרן מהר"י זי"ע

הבאנו בגליון לפורים (גליון תרא לפרשת ויקרא עמוד א) דברי ה'חתם סופר' שמביא בשם רבו ההפלאה, שרבי זירא שאמר 'חידודה קודם לליבונה', הוא ידע לומר כן, אחר שהרגיש כן בעצמו בעיצומו של יום הפורים כשקם רבה ושחטיה לרבי זירא.

והארנו (בשולי הגליון הערה א) שכאן רבי זירא לא אמר כן מדיליה, אלא משמיה דרביה שמואל.

שוב ראיתי, שבספר 'דף על דף' להרב דוד אברהם מנדלבוים שליט"א על מסכת חולין (ח, א) מביא הדברים, וקושיא זו מביא בשם מרן מהר"י זי"ע מבעלזא.

אך לע"ע לא מצאנו הדברים במקום אחר, ונשמח אם למישהו יש מקור לזה שמרן זי"ע הקשה כן, ובכלל שמרן זי"ע אמר פעם דברי ה'חתם סופר' אלו.

...

ועוד רש"י בבבא מציעא פרק המקבל, גבי שכני העיר ושכני שדה כו', כתב שכני העיר ושכני השדה, שכני העיר קודמין, נראה בעיני דלאו בדינא דבבא מציעא איירי, אלא להשיא עצה דרך ישר כו', עד ואני לא דקדקתי ב מפי רבים כל צרכי, ועד הנה פרשתי דבמצרן דיליה קאמר. והשתא לא נראה לי, דאם כן הוה ליה למיתנינהו בהדי הנך דלעיל כו'.

ואם הרב ז"ל, אשר כל ישראל שותין ממימיו, דלבו כפתחו של אולם, דלבן של ראשונים כפתחו של אולם, כדאמרינן בעירובין ריש פרק כיצד מעברין אמר רבי יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם, כלומר שהיה פתח האולם רחב עשרים אמה, ושל אחרונים כפתחו של היכל, שהיה עשר, ואנן כמלא נקב מחט סידקית. ופירש רש"י סידקית מחט שתופרי' בה סדקי בגדים, והוא דק ביותר, הודה ולא בוש וכתב, וטועה היתי בכך וכו'.

אנן יתמי דיתמי, אזובי קיר, קטני הכמות והאיכות, איך לא נודה היכא דטעינן. ומי שמודה ואינו בוש, נוחל ה"ה.

וראיה מראובן ומיהודה כדאיתא פרק קמא דסוטה ואין ראוי לאדם לעמוד על חטאו ולא יתחרט, אלא היכא דידע שעשה דבר שלא כהוגן צריך להתחרט, ואמרינן פרק קמא דחגיגה אמר רבי חנינא בר פפא כל העושה דבר ומתחרט מוחלין לו מיד ומצות עשה להתודות ולשוב מחטאו, מ'ואתה תשוב ושמעת ישראל', דפרשת אתם ניצבים (ל, ח), ואמרינן פרק ב דיומא עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה, אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר (ירמיה ג, יד) 'שובו בנים שובבים'. והרבה יש לומר על השבים ואין כאן מקומו.

ונחזור לעיקר הדין, שחזקת הבית הוא לזאת האלמנה, ומהיום הוה והלאה אם

עם המן היה יורד השפעות של תורה

מה שכתבנו (גליון תקצג לפרשת בשלח עמוד ה הערה ח) מה'בן איש חי', שבהמן היה מלובש חלק רוחני, שעל ידו היו מתחכמים בתורה.

הרב הקדוש הרבי רבי מנחם מענדיל מרימינוב זי"ע כתב כן ב'דברי מנחם' פרשת בשלח (אד"ה וילקטו אותו בבוקר בבוקר) בפסוק (טז, ד) 'ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו', ר"ל שילקוט עם המן את חכמות התורה הנקרא 'דבר', כמו שנאמר (תהלים לג, ו) 'בדבר ה' שמים נעשו'...¹²

וכן כתב ב'מנחם ציון' להרב הקדוש הנ"ל זי"ע (פרשת שלח אד"ה ויאמר ה' אל משה): פירושי התורה נקראים 'דבר', כד"א (תהלים לג, ו) 'בדבר ה' שמים נעשו', שהוא על ידי התורה כלי אומנותו של הקדוש ב"ה.

וזהו 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו', פירוש שילקטו בדברים השייכים לאותו יום, והיינו פירושי התורה והתפלה שנקראים דברים חדשים, השייכים לאותו היום ביומו.

וה'בני יששכר' כתב ב'אגרא דכלה' (פרשת בשלח ד"ה ולקטו) ששמע כן בעצמו מפה קדשו של הרב הקדוש מרימינוב זי"ע, וזה לשונו:

'ולקטו דבר יום ביומו' (טז, ד). גם זה שמעתי מכבוד אדמו"ר הנ"ל, איך יוצדק לשון 'דבר' על הלקיטה.

והנה דבר ברוח קדשו, שבאמת לקטו דיבורים, שהמן היה פועל שידברו דיבורים הנרצים להשם ית', ולא ידברו

¹² ומבאר שם, שלקטו את המן 'בבוקר בבוקר' קודם התפלה, עיין שם.

דברים בטלים ולשון רמיה וכיוצא, וכל יום היו מלקטים דיבורים הנצרכים לאותו היום, כי אין יום דומה לחבירו.

ובפרשת דברים (ד"ה ה"א עמך לא חסרת דבר) הביאו שוב ה'אגרא דכלה', וביאר הדברים, וזה לשונו:

'ה' אלקיך עמך לא חסרת דבר' (דברים ב, ז). 'לא חסרת כל' הוה ליה למימר.

והנראה, דהנה שמעתי מכבוד אדמו"ר הרב הק' מהרמ"מ זצוק"ל, בפרשת המן (בשלח טז, ד) 'ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו', שתיבת 'דבר' אין לו גיזרה.

ואמר, שילקטו דיבורים של כל יום ויום. והנראה לפרש דבריו, דהנה המזון אשר אדם ניזון ממנו בגזירת הבורא ית', בו ספון ניצוצי הקדושה אשר הם אותיות התורה, ממנו יושפע לו כח הדיבור, בכוונתו הטובה יושפע לו כח דיבור טוב, ובהיפך ח"ו ותהי להיפך דברים בטלים ולשון הרע וכיוצא.

והנה אין לך יום דומה לחבירו, בכל יום יצטרך אדם לדיבורים שונים בתורה ועבודה ותפלה, והנה המן שהיה לחם מן השמים היה מסוגל שילקטו דבר יום ביומו בכל יום מעין ברכותיו.

ועל פי זה תבין בטוב מה שאמר זה ארבעים שנה וכו' לא חסרת דבר, שום דיבור המצטרך בכל יום לתורה ועבודה, כי ה' היה עמך בכוונתך הטובה בלחם מן השמים, ועל ידי כן ניתוספו לך בכל יום אותיות לתורה ולעבודה, והבן כי קצרת.

ובנו הרב הקדוש רבי דויד'ל זצ"ל כתב ב'צמח דויד':

ולפי ובהמשך לדבריו הקדושים, אפשר לומר שאכן רצו השפעות התורה כבר קודם התפלה, בכדי ללמוד קודם התפלה ועל ידי זה להתכונן לתפלה כדקבעי.

‘וזהמן כזרע גד הוא’ (בהעלותך יא, ז), יש לדייק מה מלמדנו הכתוב בזה, ומה נפקא מינה אם היה המן כזרע גד.

ויש לומר על פי דברי הרב הקדוש רבינו מנחם מענדיל מרימנאו זצוק”ל, שפירש על פסוק (בשלח טז, טו) ‘ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא’. ופירש, כי על ידי המן נודרך שכלם, וכל אחד מישראל השיג השגות, כל אחד לפי שרש מחצב נשמתו, וכאשר נדברו יראי השם איש אל רעהו, זה לא ידע מה שהשיג רעהו, וכל אחד למד מחבירו.

וזהו ‘ויאמרו איש אל אחיו מן הוא’, כל אחד אמר על חבירו מי הוא זה, לא ידעתי כלל כמה גדלה השגתו, עד כאן דבריו ז”ל.

וממשיך:

והנה בגמרא אמרו בהני דרדקי שדרשו א ב אלף בינה, ג ד גמול דלים. והנה במדבר לא היו יכולין ישראל לקיים מצות צדקה, כי היה לכל אחד ‘עומר לגלגלת’, אך קיימו מצות צדקה במה שלמדו כל אחד לחבירו, מה שהשיג בתורה, כפי חלקו בתורה, כפי מחצב נשמתו. כי יש ששים רבוא פנים בתורה בפשט, וכן בדרש, וכן ברמז, וכן בסוד.

וזהו שמשמיענו הכתוב, שזה הגדולה שבצדקות, אם אחד לומד לחבירו.

וזהו ‘וזהמן כזרע גד הוא’, כמו צדקה הרמוזה בתיבת ‘גד’ - ‘גמול דלים’, כן על ידי המן שכל אחד השיג חלקו בתורה, זה היה להם לזרע הצדקה הנקרא ‘זרע’, כמו שנאמר (הושע י, יב) ‘זרעו לכם לצדקה’.

ומלמדינו הכתוב, כי התלמידי חכמים העניים, אשר אין בידיהם ליתן צדקה, יכולים לקיים מצות צדקה בלימוד התורה.

וב‘תפארת שלמה’ (בשלח) כתב בזה: א”י ‘הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ולקטו דבר יום ביומו’ וגו’ (בשלח טז, ד). הנה יש להבין הלשון ‘דבר יום ביומו’, מהו לשון ‘דבר’. גם מה שלא יכלו להותיר המן מיום לחבירו.

אמנם הנה אמרו רז”ל (מכילתא בשלח יז) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. ולהבין דבריהם בזה. נקדים עוד מאמרם (יומא עו, א) ‘לחם אבירים אכל איש’ (תהלים עח, כה) זה משה, יל”ד הלא כל ישראל אכלו המן ארבעים שנה.

אכן הכוונה להם בזה דהנה הקדוש ב”ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. פירוש, כל העולם נברא על ידי התורה, וכן בכל יום מתחדשים הלכות בבית דין שלמעלה, שבהם נברא ונתחדש העולם בכל יום מחדש, ועיקר קיום העולם על ידי התורה, ותלוי באותן החידושים שמודיעים אותם לבני ישראל ולצדיקי הדור שהעולם קיים עליהם.

והנה זה היה ענין המן, ‘לחם מן השמים’, שהוא בא מאורות העליונים וחיות האלקי, שכל צבא מעלה ניזונים ממנו, והוא ‘לחם אבירים’ (תהלים עח, כה) לחם המלאכים, רק כשירד אחר כך נתגשם קצת, ונעשה ממנו ‘לחם לפי אכלו’, אולם הכל על ידי אור התורה העליונה, אשר ממנו בא השפע והחיות לכל העולמות. והנה כאשר ירד המן שהוא משפע אור התורה כשנתחדש ההלכה לצורך היום, וזה לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן, כי עם המן ירדה התורה לישראל.

אמנם הנה לכל אחד ואחד מבני ישראל יש לו חלק בתורה כמו שאומרים (בסיום שמונה עשרה, ולפני הודו, יה”ר שיבנה ביהמ”ק) ‘ותן חלקנו בתורתך’.

רבינו ע"ה, כי הם מעצמם ישיגו וידעו מצות השבת.

וזהו שנאמר להלן (פסוק כט) 'ראו כי ה' נתן לכם את השבת'. הלא היה לכם לראות בעין, על ידי אכילת המן, מצות שבת, שנשתנה טעמו וריחו, היה לכם לטעום טעם התורה שירד על ידי אכילתו בקדושה יתירה בשבת, כמו שאמרו (בראשית ב, ג, וברש"י) ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו קדשו במן. והבן.

...

'כפול ומכופל'

'כהנה וכהנה'

מה שכתבנו והארכנו אשתקד למשך כמה שבועות החל מפרשת דברים (גליון תקסו), על ברכתו של משה רבינו ע"ה 'ככם אלף פעמים', שכל הזמן יכפלו את התוצאה עוד פעם באלף פעמים. וכדוגמת המעשה בממציא משחק השחמט.

וכתבנו (גליון תקסט לפרשת עקב עמוד ד - ח) שכן הוא בלימוד התורה, שכל פעם שלומד, נכפלו לו כל הלימודים שלמד עד עכשיו. וזהו הנפקא מינה העצומה בין הלומד מאה פעמים, ללומד מאה פעמים ואחד, עיין שם.

רבי סעדיה גאון על משלי (ח, לד) כתב בזה הלשון כ"ח:

...הבנאי והנגר והצורף, וכל מי שעושה מלאכה הנשלמת בעשרה ימים דרך משל, הרי בכל יום נעשה לו בה העשירית בשעורים שוים.

ואין החכמה כן, אלא אלו הנחנו לדוגמא שהיא תושלם בעשר שנים, הרי אין העשירית נשלמת בשנה הראשונה, אלא יעמוד בשנה הראשונה על חלק מועט ממנה, ובשניה על כפלים ממנו,

אבל למשה רבינו ע"ה לו יתר שאת ויתר עז, כי הוא דגל התורה כולה.

ולכך אמרו חכמינו ז"ל 'לחם אבירים אכל איש' זה משה, כי כן הוא לבדו השיג אור התורה העליונה מה שלא השיגו בני ישראל זולתו.

והנה זה ביאור הכתובים, 'הנני ממטיר לכם וגו' ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו', פירוש לקטו מההלכות ואורות העליונים החדשים 'דבר יום ביומו', כי (תהלים לג, ו) 'בדבר ה' שמים נעשו', ולכך לא יותירו ממנו עד בקר, ליום חבירו, כי אין לשנות החידושים מיום לחבירו.

וזהו שאמר (בשלח טז, ד) 'למען אנסנו הילך בתורתי אם לא'. פי' אנסנו לישראל אם ילך המן 'בתורתי', עם תורתי, כי אם יזכו ירד ויתגלה להם שפע האורות מחדושי תורה שלמעלה.

וזה פירוש (שם פסוק ה) 'והיה משנה על אשר ילקטו יום יום'. 'משנה' לשון משניות.

וזהו הרמז בגמרא (יומא עה, א) שירד להם עם המן אבנים טובות ומרגליות, הם דברי תורה ומרגלאן טבן דאורייתא.

וזהו שנאמר (שם פסוק טז) 'איש לפי אכלו לקטו', היינו לפי אכילתו ומדריגתו, לקטו מאורות העליונים, כי עיקר ושורש אכילתו הוא רק חיות האלקות אשר בתוך המאכל המן כנ"ל.

וזה הטעם נכון מה שלא אמר להם משה מצות השבת מיד, כמו שנצטווה, כמבואר הקושיא בראשונים ז"ל, כי אחרי שירד המן להם עם התורה, היה סבור משה

כ"ח תשו"ח להרה"ח ר' אברהם גרינבוים הי"ו, חתן הדומ"ץ הג"ר שמואל בנימין שפרינצלס שליט"א.

אבל התורה, אם יפסיק בה ויבטל זמן, הכל נשכח.

וכן, שאם תיעד זמן בלימוד החכמה, על הדרך שאמרו בברייתא של אבות ^א, יכול אדם ללמוד תורה בעשר שנים, לא תחשוב שהחלק העשירי ממנה ילמד בשנה הראשונה. אבל בראשונה ישיג מעט, ובשנייה כפליים, וכל עוד שיתעסק בה תקל הבנתו וימצא לפניו נתיב החכמה דרך סלולה, ויפה לו שעה אחת באורך זמן בהתחלה.

ומתוך כך, כל אשר ימעט בשקידה יפסיד מה שאין בו שיעור, ומה שאינו ניתן להשבון.

מאירי (משלי ט)

...

ב'ספר התמונה' לרבי ישמעאל כהן גדול ^ב (תמונה שלישית אות ס) כתב חשבון כזה על הימים בסוף אלף השישי, שיוכפלו ויתארכו.

וזה לשונו:

יום של עשר שעות הוא אלף השישי של עשרה מאות.

ובפירוש הקדום ^ב שמסביבו, פירש: בנחת ולא במרוצה, ואז יהיו הזמנים גדולים והימים ארוכים, ויותר שיתקרב יום הז', שהוא אלף השביעי, יותר ויותר במנוחה ובאיחור יתנועע ויתגלגלו הגלגלים, גם הכוכבים, עד שיגדלו הזמנים ויתארכו הימים כל כך הרבה שיהיה יום של אותו הזמן, כמו שבוע שלנו עתה.

ובהמשך כתוב שם: מיסודו של רבי נחוניא בן הקנה... דברים קדושים מפי רבי ישמעאל כהן גדול...

^ב בשער הספר כתוב:

עם פירוש, ממקובל גדול, הנכתב בצדו.

ובשלישית על כפל הכפלים, וברביעית על כפל כפל הכפלים, עד שישתלט על הדבר בכל הקפו.

ולפיכך, צריך דורש החכמה להיות סבלן, עד הגיע הזמן, ויהיה שלו, ואל ידאג ותמעט סבלנותו.

וכן כתב המאירי במשלי (ח, לד) 'אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום'. 'שמעו לי ואשרי דרכי ישמורו' (משלי ח, לב), וכבר ידעת במלת 'אשרי' שהיא נאמרת על קבוץ הצלחות, ובפרט על ההצלחה האמיתית ^ב, וכן (שם פסוק לג) 'שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו'...

כלומר אל תשובו אחור להעביר השמחה לשעתה, ולהתיאש אחר כך ממנה. כי 'אשרי אדם שומע לי' (שם פסוק לד).

ואולם ייעד לשומע, שהוא צריך לשקידה, ר"ל התמדת הלימוד והעיון. והוא אמרו (בהמשך הפסוק) שבכלל קבלת דבריה הוא 'לשקוד על דלתותיה ולשמור מזוזות פתחיה יום יום' ^ג.

והשמיעה בכל אלו המקראות, לשון קבלה, כמו (חיי שרה כג, יא) 'שמעני', 'וישמע אליה אלהים' (וירא כ, לב).

והצורך בהתמדת הלימוד, פירש זולתי, כי שאר המלאכות אין החלק מהן תלוי בחלק האחר, שאם הוא עושה מלאכה ראויה לעשרה ימים, הנה בראשון נשלמה עשירית המלאכה, ואם יבטל קצת זמן, מכל מקום כל אשר ישוב עליה ימצא העשירית עשוי, לא יצטרך לחזור.

^ב כמו שפירש בראש ספר תהלים בפסוק 'אשרי האיש'.

^ג 'לשקוד על דלתותי יום יום, לשמור על מזוזת פתחי'.

^א אבות דרבי נתן כד, ו.

^ב בשער הספר כתוב: מיוחס לרבי נחוניא בן הקנה ולרבי ישמעאל כהן גדול.

וזה יהיה מאה שנה.
והמאה שנים הבאים אחריהם והשניים להם, יהיה היום שלהם כשני שבועות שלנו.
והמאה שלישית יהיה יום שלהם כשלשה שבועות ל^ז.
וכן יהיו הולכים וכופלים המאות, עד תשלום האלף השישי ל^ז.
וזה הכל יבוא מאיחור מהלך הגלגלים, גם מהלך הכוכבים.

ובזה יתקיים נבואת משה רבינו ע"ה ל^ז, שאמר (תהלים צ, טו) 'שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה' ר"ל והוא סוד שיעשה השם ית' עמנו חסד עם הדור שיזכה לראות הזמן ההוא, לקיים הפסוק זה, כלומר שיותן לנו הימים והשנים כפולים שעמדנו בגלות... 'כימות עניתנו שנות ראינו רעה, יראה אל עבדיך פעליך', ר"ל השמטה תעשה פעולותיה והנבואה תתקיים.

דבריו הובאו ב'סידורו של שבת' חלק ב דרוש ג, בזה הלשון:
הנה בעת שירחם ה' עלינו ויוציאנו לרווחה ויגאלנו גאולה שלימה לא יאבדו אלו ימי הצרות והיסורים שהיה לנו והכל יהיה בבחינת 'אחור וקדם' הנזכר, שגם ימי הגלות יעלה לנו לזכות כדרך הכתוב (תהלים צ, טו) 'שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו ראה', שהקדוש ב"ה ישמח אותנו כמספר ימי הגלות.

ועל זה אמר הכתוב (שם צג, ה) 'עדותיך נאמנו מאוד לביתך נאווה קודש ה' לאורך ימים'.

כי הנה מבואר ב'ספר התמונה' לרבי ישמעאל ברבי יוסי ל^ז, שמעט אשר נשאר בשנים מימות המשיח עד כלות אלף הששי יתארכו הימים אז למאוד, ויהיו נעשין הכל על בחי' השביעית.

היינו שיום הראשון יהיה גדול כשבע ימים, וכן יום שני, ויום שלישי, כל השבוע הראשונה יהיו כל הימים גדולים כשבעת הימים.

ואחר כך בשבוע שניה ל^ז, יהיה כל יום גדול כשבועה העברה, והוא כמ"ט ימים. ובשבוע השלישית יהיה כל יום כשבוע השניה, וכן עד אלף השביעי, למען יתמלאו בימים המועטין כל ימי משך הגלות.

וסמכו על דברי הקרא (ישעיה ל, כו) 'ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים', עיין שם.

וזהו שנאמר 'עדותיך נאמנו מאוד', מה שאתה העדותה בנו לאמר שתשמח אותנו כימות עניתנו, נאמנים המה מאוד. ו'לביתך נאווה קודש' פירוש, בנין הבית האחרון יהיה ככל ימי הגלות.

ואך הנה תקשה הלא כבר עברו מה שעברו בעונותינו ומעט הנשאר בשנים עד מלאת אלף הששי, ואם כן איך יוכל להיות השמחה כימי הגלות.
ועל כן אמר 'ה' לאורך ימים', על ה' מוטל, שיאריך הימים ימי הטובה, עד אשר יהיו כימי הרעה, ולא יחסר בטובה.

...

ל^ח יותר ממה שכתב ב'פירוש הנ"ל, שהוא כותב שכל מאה שנים יוכפל. וה'באר מים חיים' כותב שכל שבוע יוכפל.

ל^ד ובמוסגר כתוב: כחודש שלנו.

ל^ה במוסגר כתוב: צריך לומר השביעי.

ל^ו במזמור המתחיל 'תפלה למשה'.

ל^ז כאמור, הוא בספר התמונה, יחד עם הפירוש שמסביבו.

מכתב לא עפכת

לבלר אני - רחמנא לבא בעי

בנחלתנו לפרשת תשא (גליון תקצח עמוד ו - ז) הבאנו דברי ה'בני יששכר' בהוספותיו על ה'סור מרע ועשה טוב', על 'בכל דרכיך דעהו' ו'רחמנא לבא בעי', ומה שהביא בזה בשם צדיק אחד לפרש בזה דברי הגמרא (עירובין יג, א) שאמר רבי מאיר **'לבלר אני'**, שהכוונה לראשי תיבות **'רחמנא לבא בעי'**, שבכל מלאכתו כוונתו לייחוד העליון. וכתבנו (הערה כה) שלא מצאנו דיבור זה במקום אחר, ולא ידענו מי זה הצדיק אחד.

כן שלחנו שאלה בזה לגליון 'נחלתנו' שע"י מכון 'נחלת צבי', שהתפרסם שם בגליון לפרשת ויקהל ש"ז (גליון תקלג, 'מי יודע' אות ד).

ושם בגליון שלאחריו (גליון תקלד מדור תגובות אות ב) השיב הרב **יחיאל יהושע רבינוביץ שליט"א** [רב בית המדרש שפיקוב] מאנטווערפן, בזה הלשון: בגליון תקלג, מי יודע אות ד, שאל השואל שליט"א, וכן נסתפק בגליונו 'נחלת יעקב יהושע' פרשת כי תשא תשפד הערה כה, מיהו הצדיק אחד שב'בני יששכר' כתב עליו, שמפרש 'לבלר אני' (עירובין יג, א, סוטה טוב, א), שרומז על רל"ב, ול' הוא הפעולה.

השואל שליט"א ציין ל'בני יששכר' בפירושו על 'סור מרע ועשה טוב'. אך האמת היא שגם ב'אגרא דכלה' (פרשת וישב בסוד"ה שם ובהוא יומא וכו'), כבר כתב כעין זה, ושם לכאורה פירשה מדיליה, ולא בשם צדיק אחד.

וזה לשונו הקדוש:

והנה מזמן ההוא היה רל"ב שנה עד יום צאתם מארץ מצרים, לתקן ד' שמות ע"ב

ס"ג מ"ה ב"ן, להעלות הניצוצות מן התוהו אל התיקון.

[וב'אגרא דכלה' פרשת בראשית (ד"ה והאדם ידע הא') כתב: והנה נודע שחיות כל העולמות, שפעם וקיומם, נמשכים מעולם המלבוש על ידי צירופים שונים מרל"א אלפא ביתות, אשר החיות הפנימי שלהם הם ד' שמות הוי"ה ב"ה, ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, בסוד 'יהי אור' (בראשית א, ג) בגימטריא רלב, בסוד שאמרו חז"ל (זוהר הקדוש חלק ג רפא, ב) 'רחמנא לבא בעי' ראשי תיבות רלב].

הוא הלב והחיות הפנימית של כל העולמות.

על כן נרמז במסורה אחר כך 'וצפונה', תיבת 'צפונה' הוא רל"ב עם הכולל, עיין בכוונות הפסוק (ויקרא א, יא) 'ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'.

ותתבונן הענין ברבי מאיר (עירובין יג, א) שאמר לרבי ישמעאל **לבלר אני**, אמר לו בני הזהר במלאכתך, שמלאכתך מלאכת שמים הוא.

...

לעילוי נשמת

פוסק הדור הגאון האדיר
הרב שמואל הלוי וואזנער
ב"ר יוסף צבי ז"ל
בעל 'שבט הלוי'
וראש ישיבת 'חכמי לובלין'
גלב"ע א דפסח
טו ניסן תשעה לפ"ק
הונצח על ידי תלמידו
הרב חיים משה הכהן זורגער

מ' בעהט

נישט רעדן ביים דאווענען

הארות והוספות יתקבלו בברכה, לזיכוי

הרבים 3690yb@gmail.com